

ADVIESNOTA ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING RUIMTELIJKE REGIONALE ENERGIESTRATEGIEËN VANUIT VLAANDEREN

Deze nota beschrijft de gewenste rol die Vlaanderen zou moeten opnemen om het gebiedsdekkend opmaken van Regionale Ruimtelijke Energiestrategieën te faciliteren en de regio's voldoende ondersteuning en begeleiding te bieden in dit proces.

Inleiding

In 2020 en 2021 hebben BUUR, VITO en CE Delft, in opdracht van Departement Omgeving, een draaiboek voor de opmaak van Ruimtelijke Regionale Energiestrategieën (RRES) uitgewerkt. De RRES is een kader, waarbinnen de energietransitie op een gestuurde manier kan groeien. Het handboek heeft als doel om regionale actoren te ondersteunen bij het opstellen van ruimtelijke expliciete energiestrategieën op regionaal niveau.

De energietransitie vergt een aanpak op verschillende schaalniveaus. De kloof tussen de gewestelijke energiedoelstellingen en lokale projecten blijft echter groot. Om deze kloof te dichten is het nodig om de gewestelijke taakstellingen te vertalen naar regio's. Binnen deze regio's kunnen de abstracte energiedoelen en strategieën omgezet worden naar een concreet ruimtelijk kader en concrete acties, rekening houdend met de energievraag, de potentie voor hernieuwbare energie, de potentie voor energie-efficiëntie, maar ook de specifieke ruimtelijke organisatie in de regio's. Onder dit regionale niveau verstaan we een samenwerkingsverband tussen een aantal gemeentes. Het gaat dus niet om een beleidsniveau. De intergemeentelijke samenwerkingsvormen kunnen op meerdere manieren invulling krijgen, maar zijn altijd een samenwerking tussen de gemeentes, een provincie of intercommunale en het Vlaams Gewest. Het handboek heeft als doel om regionale actoren te ondersteunen bij het opstellen van ruimtelijke expliciete energiestrategieën op regionaal niveau.

Tijdens het traject van deze opdracht hebben er meerdere workshops, overlegmomenten en klankbordgroepen plaatsgevonden. Deze nota geeft een beknopte samenvatting van de verwachtingen vanuit de regionale stakeholders richting Vlaanderen voor ondersteuning en begeleiding.

Signaal vanuit lokale besturen en de regio's

Uit de interviewsessies met de regio's (provincies en intercommunales), de workshops en het onderzoek blijkt dat de regionale stakeholders nood hebben aan sturing en ondersteuning vanuit het Vlaamse niveau om regionaal rond energie te werken. Het nadenken over de ruimtelijke implicaties van de energietransitie, hierrond ambities zetten, een strategie uitwerken en tot implementatie over te gaan, is immers nieuwe materie. Vlaanderen heeft enkele cruciale en duidelijk gedefinieerde sleutels in handen om het RRES-verhaal tot een succes te maken. Deze sleutels hebben te maken met ambities, beleid, instrumentarium, financiering, data en tools, en begeleiding en partnerschap.

De regionale stakeholders zijn vragende partij om trekker te blijven van de RRES-en, maar vragen wel een betere ondersteuning en begeleiding door het gewest. Vlaanderen zit dan als volwaardige partner aan tafel, samen met de provincie, intercommunale, gemeenten, netbeheerder, etc. Elk van de stakeholders aan tafel neemt daarbij de taken op die passen in de huidige bevoegdheden. Specifiek voor Vlaanderen worden er in deze nota een aantal concrete verwachtingen opgesomd, die ook in het studierapport naar voren kwamen.

Taken voor Vlaanderen

1. Verplicht de opmaak van een RRES

Het opmaken van regionale strategieën voor de energietransitie betekent een grote meerwaarde voor het behalen van de Vlaamse energiedoelstellingen. De integratie van het energie- en ruimtebeleid in regio's kan zorgen voor een versterkend en aanzwengelend effect, terwijl het introduceren van deel doelstellingen op kleinere schaal ervoor kan zorgen dat deze doelstellingen beter gemonitord en uiteindelijk behaald kunnen worden. Het kleinere schaalniveau zorgt ervoor dat de abstracte of generieke doelstellingen ook meer aangepast kunnen worden aan de deelgebieden om zo meer tastbaar en haalbaar worden. Bovendien past de schaalgrootte van een regio ook beter bij het vraagstuk: de ruimtelijke afweging van oplossingen gaat vaak over de gemeentegrenzen heen, denk

hierbij maar aan de plaatsing van een windturbine (verdeling lusten en lasten) of het afstemmen van vraag en aanbod van een warmtenet. Tot slot vergroot het regionaal samenwerken ook de capaciteit en de slagkracht.

Er zijn vanuit Vlaanderen op dit moment geen sturende kaders om samenwerkingen voor de opmaak van RRES-en te faciliteren of om bepaalde doelstellingen op te leggen. Dit betekent dat regionale ontwikkelingen rond energie vandaag volledig vrijblijvend zijn en afhangen van de ambities van de deelnemende gemeentes of regionale coördinatoren. Het gevolg is dat veel regio's nauwelijks rond energie werken, terwijl anderen, zoals de provincie Oost-Vlaanderen en de intercommunale Leiedal al één of meerdere Regionale Energiestrategieën opgemaakt hebben. Op sommige plaatsen is er dus veel motivatie en know-how aanwezig, terwijl dit in andere regio's erg beperkt is. Desondanks zal de energietransitie overal in Vlaanderen moeten plaatsvinden en overal een grote ruimtelijke en maatschappelijke impact zal hebben. Het gebiedsdekkend opmaken van RRES-en in Vlaanderen zal ervoor zorgen dat de regionale inspanningen beter verdeeld worden over de verschillende regio's en zal de energietransitie overal kunnen versnellen en laten plaatsvinden in een welafgewogen ruimtelijk kader in plaats van ad hoc op basis van sturing door ontwikkelaars.

Nederland bewees reeds dat een gebiedsdekkend, nationaal aangestuurd proces, een succes kan zijn. Alle regio's bleken in het Nederlandse kader bijzonder ambitieus en de doelstellingen voor energie-opwek die de regio's naar voren schoven telden op tot veel meer dan de Nationale doelstelling. Het samenwerken op regionaal niveau aan een energiestrategie, gekoppeld aan concrete engagementen moet, zoals in Nederland verplicht worden. Dat is noodzakelijk om de visies gebiedsdekkend op te maken en de Vlaamse doelstellingen te halen. Alleen zo behaalt het gewest de zekerheid dat er op haar hele grondgebied, met dezelfde engagementen en snelheden aan een ruimtelijke energietransitie wordt gewerkt.

2. Zet de ambitie en werk ondersteunend beleid uit

Er is nood aan een overkoepelend Vlaams kader voor de opmaak van RRES-en om ervoor te zorgen dat de individuele RRES-en vergelijkbaar zijn en de opvolging (zoals besproken in punt 4) gestructureerd kan gebeuren.

Gezien de urgentie van de klimaatproblematiek mag Vlaanderen een behoorlijk stringent beleidskader voor regionale energiestrategieën opstellen. Dit kader verplicht de opmaak van RRES-en (zie punt 1) en zet de krijtlijnen uit voor wat een RRES moet inhouden: (1) welke minimumvoorwaarden er zijn voor het stellen van ambities; (2) hoe er omgegaan moet worden met energetische en ruimtelijke efficiëntie; (3) welke betrokkenheid van stakeholders en burgers er minimaal vereist is; (4) welke overeenstemming en rapportering naar het gewest toe er noodzakelijk is. Vooral het tweede punt lijkt belangrijk: in Nederland bleken de regio's uit zichzelf erg ambitieus, maar kozen ze om verschillende redenen voor ruimtelijke en energetisch minder efficiënte oplossingen. Voor dit onderwerp is er dus zeker sturing nodig. De Vlaamse overheid mag hierbij ambitieus zijn, maar moet voldoende vrijheid laten voor de regionale invulling van de RRES en de procesvoering.

Er is niet alleen nood aan beleidskaders voor de RRES-werking zelf. Ook voor enkele cruciale elementen die nodig zijn om de energiestrategie te realiseren ontbreekt het aan houvast in het beleid. We denken hierbij aan ondersteunend beleid voor de opstart van lokale energiegemeenschappen, de aanleg van warmtenetten en voor lokale energie-uitwisseling, bv. tussen bedrijven. Ook hier is een goede wisselwerking tussen Vlaanderen en de regio's belangrijk om de noden en het beleid goed op elkaar af te stemmen.

3. Zorg voor financiering van de RRES-en

Vandaag wordt er binnen de regio's een groot capaciteitstekort ervaren om gedegen aan de slag te gaan met de ruimtelijke energieopgave. Regio's die vandaag reeds werken aan een energiestrategievisie kunnen op financieel vlak weinig rekenen op structurele ondersteuning van bovenaf. Ze moeten dus creatief omspringen met de financiering van hun strategie, bijvoorbeeld door het oprichten van een netwerkorganisatie (Leuven 2030), het combineren van financiering via verschillende Vlaamse en Europese projecten (Oost-Vlaanderen) en het combineren van financiering via enkel Europese projecten (Leiedal). Deze manier van werken is tijdrovend en brengt veel onzekerheden met zich mee. De grotere steden slagen erin om een degelijke cel uit te bouwen en de provincies en intercommunales kunnen voor een stuk faciliteren door kennis te 'poolen'.

Door het invoeren van de bovenvermelde verplichting en het uitwerken van een duidelijk beleidskader met bijbehorend ondersteunend beleid kan het signaal vanuit Vlaanderen worden gegeven dat inzetten op de ruimtelijke energietransitie in de regio een prioriteit moet worden. Hierdoor kan een provincie beslissen dit als één van haar provinciale werven op te nemen en er meer mankracht en middelen voor vrij maken. Een andere mogelijke piste is het zoeken naar manieren om energieregio's meer structureel te financieren, zoals dit in Nederland het geval is. Het vrijmaken van middelen voor coördinatoren voor het opstellen van RRES-en zou de energietransitie in Vlaanderen in een stroomversnelling kunnen brengen. Een andere optie is het ontwikkelen van nieuwe projectfondsen specifiek voor het opstellen van energiestrategieën of het in directe onderhandeling gaan met de regio's voor het vrijmaken van financiering.

4. Zet in op opvolging, coördinatie en facilitatie

In de leidraad van de RRES staat beschreven hoe een regio met alle relevante stakeholders aan tafel tot een ambitie kan komen voor het reduceren van de energievraag, het opschalen van hernieuwbare energie en het maximaal gebruik van groene warmte. Er is echter ook nood aan het samenbrengen en evalueren van deze regionale ambities en het aftoetsen ervan met de Vlaamse ambities. Vlaanderen legde reeds duidelijke ambities op wat betreft CO₂ uitstoot en hernieuwbare energie-opwek in het Vlaams Energie en Klimaatplan 2030 en de Vlaamse Energiestrategie 2050. De gezamenlijke ambities in de RRES-en zouden minimaal even ambitieus moeten zijn of zelfs ambitieuzer.

Vlaanderen moet hierbij met de verschillende regio's in onderhandeling gaan om ervoor te zorgen dat de regionale inspanningen wat betreft opwek en energiebesparing minstens optellen tot de overkoepelende Vlaamse ambities. Een goede wisselwerking tussen het gewest en de regio's en een wervend narratief kan het regionale initiatief versterken en zorgen voor de nodige afstemming tussen gewestelijke en lokale ambities. Daarom is het ook cruciaal dat Vlaanderen als volwaardige partner betrokken wordt bij de opmaak van een RRES, om ervoor te zorgen dat de lokale en gewestelijke ambities op elkaar blijven afgestemd.

Vlaanderen kan hier ook optreden als facilitator en de verschillende knelpunten en leerpunten van de regio's verzamelen om gezamenlijk tot inzichten en oplossingen te komen.

5. Bepaal het meest geschikte instrumentarium ter ondersteuning van de RRES

Een andere sleutel die Vlaanderen in handen heeft is het ontwikkelen of aanpassen van ruimtelijk en financieel instrumentarium om een energiestrategie vlotter te verankeren. De toepasbaarheid van het huidige instrumentarium op de aanleg van energie-infrastructuur is beperkt en staat in sommige gevallen bepaalde ontwikkelingen in de weg.

Lokale overheden hebben nood aan instrumentarium dat de ontwikkelingen van hernieuwbare energie beter kan sturen. We identificeerden o.a. de volgende noden:

Sturende ruimtelijke instrumenten voor windturbines en windlandschappen. De Provincie Oost-Vlaanderen heeft bijvoorbeeld beslist om onder andere de focus te leggen op de instrumentenkoffer van het landinrichtingsdecreet. Deze instrumenten laten toe dat overheden actief kunnen sturen door bijvoorbeeld zelf gronden in handen te hebben. Daarnaast onderzoekt het Departement Omgeving in haar studie “Landschappelijke inpassing van wind en zon” op welke manier ontwerp onderzoek dat rekening houdt met de specifieke Vlaamse landschappelijke karakteristieken en haar kwaliteiten bij de inpassing van hernieuwbare energie technologieën input kan geven aan het beleid zoals een afwegingskader in een omzendbrief over de inpassing van hernieuwbare energie productie installaties en een aanpassing van het MER-richtlijnenboek.

Financieel en ruimtelijk instrumentarium om de ontwikkeling van en aansluiting op warmtenetten, waar hiervoor potentieel is, haalbaar te maken, en waar dit bijzonder gewenst is de overstap op te kunnen leggen. Gemeentes kunnen richtinggevend aansturen op zones voor warmtenet-ontwikkeling via de opmaak van een warmtezoneringsplan, dat aangesteld kan worden als beleidsmatig gewenste ontwikkeling. In zo'n warmtezoneringsplan wordt per deelgebied vastgelegd wat de gewenste warmtestrategie is (individueel of collectief). Dit zoneringsplan kan, bijvoorbeeld door de invoer van een warmtetoets een meer dwingend karakter krijgen.

Instrumenten om de lusten en lasten van windontwikkelingen **eerlijker te kunnen verdelen**. Vandaag worden reeds omgevingsfondsen ingezet, maar er is nood aan een directer en structureler kader, als windenergie wordt opgeschaald. Naast het omgevingsfonds moet er onderzocht worden hoe regio's meer kunnen aansturen op het toepassen van rechtstreekse participatie via energiecoöperatieven en lokale energiegemeenschappen.

Vanuit de rol die Vlaanderen als partner opneemt bij de opmaak van de verschillende RRES-en kan Vlaanderen de verschillende noden in de regio's samenleggen en mee helpt het meest geschikte instrumentarium te bepalen, ondersteund door de juiste juridische deskundigheid. De overige regio's zullen in de toekomst namelijk dezelfde vragen en uitdagingen hebben. Vlaanderen kan dan optreden als eerste aanspreekpunt voor het detecteren van de noden, het realiseren van nieuwe instrumenten of het innovatief invullen van bestaande instrumenten. Een overzicht waarin bestaande en nieuwe instrumenten specifiek gericht op de realisatie van een RRES worden samengebracht kan een grote hulp zijn voor de regio's.

6. Beschikbaar maken van data, tools en vaardigheden

Voor het uitwerken van een energiestrategie hebben de regio's heel wat data nodig wat betreft de huidige en toekomstige energievraag, de huidige en potentiële opwek aan hernieuwbare energie, de bestaande bronnen van energie en warmte, alsook inzicht in het bestaande energiesysteem. Veel van deze gegevens zijn vandaag al publiek of op aanvraag beschikbaar: kaartmateriaal beschikbaar via Geopunt, de verbruiksgegevens van Fluvius, data van het VEKA ... Ook zijn er al tools ontwikkeld, zoals de dynamische energieatlas, die landgebruiksgegevens vertalen naar een potentiëkaart voor de opwek van hernieuwbare energie.

Deze gegevens zijn nuttig en noodzakelijk, maar wat ontbreekt is een uniform datapakket voor de opmaak van een RRES dat rechtstreeks beschikbaar is. Elke regio is zelf aan de slag om extra data te verwerven of data te herwerken die minder geaggregeerd is dan de huidige open data. Er zijn hier heel wat hordes te nemen voor de opmaak van de RRES en er wordt veel kostbare tijd verloren. De regio's kijken vooral richting Vlaanderen om deze data beter en genuanceerder te ontsluiten, zoals in Nederland waar deze data nationaal beschikbaar wordt gesteld. Zo zou Vlaanderen kunnen werken aan een online dataplatform of aan een set aan analysekaarten en GIS datasets voor waarmee elke regio rechtstreeks aan de slag kan. Zo kan er sneller en efficiënter werk gemaakt worden van de energietransitie.

Daarnaast is er ook nood bij de regio's aan workshops om de vaardigheden aan te leren om met deze data aan de slag te gaan. Vaak gaat het namelijk om zeer specifieke, technische data die niet eenvoudig is om te interpreteren. Een masterclass om met deze data te werken is daarom wenselijk.

7. Communiceer over de noodzaak van RRES-en

Het is belangrijk iedereen te informeren en warm te maken voor de keuzes die er zijn gemaakt, omdat de RRES in kleine of grote mate de volledige bevolking zal beïnvloeden. Het verspreiden van de juiste informatie en een wervend verhaal moet zorgen voor het nodige draagvlak voor de ontwikkeling van grootschalige energie in het landschap. De regio's nemen de regionale communicatie op, maar Vlaanderen dient de noodzaak voor Regionale Ruimtelijke Energie Strategieën uit te leggen aan de bevolking.

Besluit

Uit al het bovenstaande blijkt duidelijk dat er vanuit de samenwerking rond de RRES-en met de drie beleidsniveaus een aantal concrete taken richting Vlaanderen geformuleerd kunnen worden. Voor het Vlaams Gewest om deze taken op te kunnen nemen is het echter cruciaal dat ook Vlaanderen als volwaardige partner aan tafel zit bij de opmaak van elk van de RRES-en. Elk bestuursniveau heeft haar bevoegdheden en door binnen de opmaak van een RRES rekening te houden met en in te zetten op deze bevoegdheden kunnen we verzekeren dat iedereen op een gestructureerde manier naar dezelfde doelen toewerkt, terwijl een regionale actor de regisseursrol op zich kan nemen.